

Soort uitgelicht

Reuzenberenklauw, een wolf in schaapskleren

De Reuzenberenklauw of *Heracleum mantegazzianum* is een van die planten waar veel mensen een haat liefde verhouding mee hebben. Om te beginnen zijn het prachtige grote planten, ze vormen een mooi decor achterin grote tuinen en parken. Tijdens de bloei gonzen de witte bloemenschermen van bijen, zweefvliegen, vlinders en kevers. Het is een typische invasieve exoot, die Nederland en alle direct omringende landen, al behoorlijk ingeburgerd raakt. Hij is nu precies 200 jaar geleden in West Europa ingevoerd voor wetenschappelijke hortus tuinen, maar steeds vaker werden ze in parken en gewone tuinen gezet. In de tachtiger jaren van de vorige eeuw werden in Nederland de hoge bloeistengels met hun decoratieve schermen vaak gedroogd en in reusachtige bloemstukken verwerkt. Onlangs zag ik in een tuincentrum nog bundeltjes liggen van buisvormige stengels van Reuzenberenklauw. De bundeltjes waren in goudkleur gespoten en werden verkocht als Kerst-decoratie. In de oude binnenstad van Deventer stond een gietijzeren bankje met daarnaast een paar grote bloeiende Reuzenberenklauwen. In dat romantische decor werden op zonnige dagen vaak bruidsparen door hun fotograaf vereeuwigd. Kortom, tot de verbeelding sprekende planten, van een reusachtig formaat.

Herkomst en groeistrategie.

Tot zo ver de mooie kant van deze reus. Een wolf in schaapskleren kan je hem waarschijnlijk beter noemen. Het waarom wordt later in dit artikel duidelijk. Oorspronkelijk komt Reuzenberenklauw uit bergachtige gebieden van de Kaukasus. Hij groeit daar in gebieden waar het veel regent, tot een hoogte van 2200 meter, langs rivieren en bosranden. Hij vormt aaneengesloten bosschages van 3 tot 5 meter hoog. Ze staan graag in de volle zon, bloeien daar rijk en produceren enorm veel kiemkrachtige zaden. De zaden lijken blaadjes, van een centimeter lang die tot een meter of 10 van de ouderplant wegdrawelen. Ze drijven ook goed, dus als er een beek in de omgeving is, zorgt die voor de verdere verspreiding. Het zaad is sterk en blijft tot zeven jaar lang kiemkracht houden. Uit een zaadje ontstaat een rozet die pas een jaar later zo groot is dat hij voor de voortplanting een hoge holle bloeistengel maakt. De bladeren zijn dan grof klauwachtig en elk tot een meter groot. Na de bloei gaan de planten meestal dood, het wordt dan ook een tweejarige plant genoemd. In de praktijk kunnen de resterende wortels na de bloei soms toch bladeren vormen, waarmee het geheel weer verder gaat. De plant heeft nog een handige truc. Als de groeiplaats van een jonge plant niet optimaal is, bijvoorbeeld te zwaar beschaduwd, of te droog, dan kan de plant zich wel zes jaar lang "rustig" houden en zich dan ineens tot een meters hoge reus ontwikkelen.

Bekend is dat deze plant in 1817 voor het eerst was opgenomen op de zaadlijst van de Kew Botanic Gardens in London. Ruim 10 jaar later werd deze soort in Groot Brittannië verwilderd in de natuur aangetroffen. In Nederland werd de soort rond 1850 als sierplant in tuinen gebruikt en begin twintigste eeuw begon hij ook hier te verwilderen. De afgelopen dertig jaar gaat deze verspreiding in een hoog tempo verder, zodat hij nu in geheel Nederland voorkomt. Het begon met plekken rond de steden en dorpen, waar tuinafval werd gedumpt. Op alle voedselrijke plekken, landgoederen, langs parken en bosranden ontstonden zo de genoemde minibossen. Omdat ze zo mooi bloeien en een aanwinst voor het landschap lijken, liet de beheerder van die terreinen ze vermoedelijk vaak een poosje staan. Vervolgens heeft deze plant zich vooral via zaad verspreid langs de wegen en geluidswallen. De voedselrijke middenbermen van de grote wegen in Flevoland werden bijvoorbeeld heel snel gekoloniseerd. Maar ook minder voedselrijke bermen, met schraal zand worden nu gekoloniseerd.

Gevaren

Zoals gezegd komt deze invasieve exoot nu in geheel Nederland veel voor. Dat is voor de aanwezige natuur soms een probleem omdat een dichte bosschage van bos Reuzenberenklauw geen

Reuzenberenklauw

"Als de groeiplaats van een jonge plant niet optimaal is, bijvoorbeeld te zwaar beschaduwd, of te droog, dan kan de plant zich wel zes jaar lang "rustig" houden en zich dan ineens tot een meters hoge reus ontwikkelen."

Verspreiding reuzenberenklauw
Gegevens uit de NDFF 1990 – heden
(5x5 km hok)
Bron: Flora van Nederland

Soort uitgelicht

Rozetten van de reuzenberenklauw

Niet klepelen maar maaien en afvoeren.

Het verstoren van de bodem en daarmee creëren van kale plekken stimuleert de kieming van de zaden. Dus niet klepelen maar afmaaien en afvoeren is de beste methode om inheems soorten de kans te geven en de zaadbank af te dekken met een zode.

Bij een regime van 5 maal per jaar maaien en afvoeren voor de bloei kunnen de planten en kiemkrachtige zaden na 7 jaar verdwenen zijn. Daarbij is juiste timing (voor de bloei) essentieel.

Jeroen van Zuidam, Floron

ruimte voor de oorspronkelijke vegetatie laat. Belangrijker is dat deze plant, wanneer hij in contact met ons lichaam komt, een direct gevaar voor de gezondheid vormt. Als de aanwezige brandharen, of het sap van deze plant, met onze huid en huidpigment in contact komt, kan dat het begin zijn van pijnlijke brandwonden. In dat sap zitten namelijk furocoumarinen, die sterk fototoxisch zijn. Dat betekent dat deze stof onder invloed van zonlicht huidbeschadiging en brandwonden oplevert, dat kan zelfs 24 uur later nog gebeuren. En het kan nog erger, want als dit sap in je ogen komt, kan dat leiden tot blijvende schade of zelfs blindheid. Het is duidelijk dat deze plant risico's geeft op plekken waar recreanten, spelende kinderen, wandelaars, vissers en sporters komen. Vrijwel alle gemeenten in Nederland en in omliggende landen zijn de afgelopen tien jaar erg alert geworden op dit soort brandhaarden in gebieden met veel publiek.

Elimineren of beheersen

Vanwege de gezondheidsrisico's wordt op plekken waar mensen in contact kunnen komen met deze plant dus veel gemaaid, met schapen begraaasd en ook ouderwetse chemische bestrijdingsmiddelen worden vaak weer ingezet. De chemische middelen zijn niet altijd noodzakelijk, maar dan er moet wel veel energie in gestoken worden. Gek genoeg zijn geiten en schapen minder gevoelig voor de giftige sappen. Wel wordt in de literatuur aangegeven dat dieren met meer pigment (donkere huid) er de minste last van hebben en dus het beste ingezet kunnen worden. In de Kaukasus is de plant overigens vroeger ook op akkers gekweekt als groenvoer voor het vee. Uitsteken van planten is erg duur. Een regime van 5 maal per jaar maaien en afvoeren is ook een goed begin. Omdat afzonderlijke planten wel zes jaar oud kunnen worden, en de zaden ook nog eens 7 jaar kiemkrachtig zijn, betekent dat je in theorie pas na 13 jaar een plek pas het predicaat "brand meester" kunt geven. En dan moeten er geen zaden van elders worden aangevoerd, door bijvoorbeeld stromend water. Het blijft een lastige zaak, waarbij de soort in west Europa eigenlijk niet meer geëlimineerd kan worden, maar hooguit beheerst kan worden. Gemeenten geven daarom veel voorlichting aan burgers, om aan te geven dat deze planten gevaarlijk kunnen zijn, en dat ze alleen met beschermende kleding, handschoenen, mondkapje en veiligheidsbril verwijderd kunnen worden. Ook wordt gevraagd om nieuwe groeiplaatsen op risicoplekken (mensen) door te geven, zowel aan de beheerder als aan Floron in Nijmegen (www.floron.nl/meedoen/exoten-melden)

En de waterschappen?

De waterschappen hadden tot voor kort met hun beheer van invasieve exoten vooral te maken met water en oeverplanten, die behalve voor de lokale ecologie een risico voor doorstroming van oppervlaktewater geven. Vanuit de drogere zones komt daar nu de Reuzenberenklauw bij. Deze reuzen voelen zich steeds meer thuis op de taluds van waterlopen, kades en in nieuwe retentiegebieden. Daar moeten de waterschappen qua onderhoud en beheer natuurlijk op inspelen. Maar dat geldt ook voor de voorlichting van burgers en recreanten, die in de oevers onverwachte nieuwe risico's lopen.

De beste manier is samenwerking van waterschappen en andere overheden en met burgers en verenigingen. Zo worden er uitgebreide onderzoeken uitgevoerd naar de meest efficiënte aanpak. Het is een schrale troost dat deze plant niet alleen in heel west Europa een probleem is, dat geldt ook voor een groot deel van Noord Amerika en Canada. Wie de soortnaam op internet googelt, krijgt een enorme hoeveelheid hits, waaronder veel handleidingen over hoe om te gaan met deze soort. Last but not least moet ik nog melden dat er naast de Reuzenberenklauw nog twee familieleden vaste voet hebben gekregen in Noord en Oost Europa, en dat deze straks ook in Nederland kunnen opduiken. Het zijn de Perzische berenklauw en de Sosnowsky's berenklauw. Beide soorten lijken qua uiterlijk, gedrag en risico's op de bekende reuzenberenklauw. Deze potentiële nieuwkomers zijn in 2016 dan ook opgenomen in de Europese lijst van zorgwekkende, verboden invasieve exoten.

Tekst en foto's: Maarten Zonderwijk, senior beleidsadviseur waterschap Vechtstromen